

ІСПИТОВИЙ СТРОК ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Звільняючи особу від відбування покарання з випробуванням, суд згідно з ч.3 ст.75 Кримінального кодексу України (далі КК) встановлює іспитовий строк тривалістю від одного до трьох років, протягом якого засуджений зобов'язаний не вчинити нового злочину та виконати покладені на нього обов'язки. Незважаючи на розробленість досліджуваної проблематики у роботах В.А. Ломако, В.В. Скибицького, Ю.М. Ткачевського, Є.А. Саркісової, Г.А. Кригера, Х.Х. Кадарі та інших науковців, досі залишаються дискусійними питання щодо початкового моменту відрахування іспитового строку, можливості скорочення його тривалості, визначення критеріїв призначення. Таким чином, за мету цієї роботи обрано розв'язання зазначених питань, бо саме від їх з'ясування залежить подальша доля засудженого, оскільки у разі позитивного перебігу іспитового строку особа звільняється від призначеного їй покарання й вважається такою, що не має судимості; якщо ж вона вчинить новий злочин – то суд до покарання, призначеного за раніш вчинений злочин, приєднує повністю або частково покарання за новий злочин.

Крім того, протягом іспитового строку проводиться перевірка особи, виправдала чи ні вона виявлену судом до неї довіру. Іспитовий строк, як й додаткове покарання, яке відбувається при звільненні від відбування покарання з випробуванням створює особливий правовий режим, оскільки впродовж нього особа вважається судимою, зобов'язана виконувати покладені на неї обов'язки та перебуває під наглядом органів Державного департаменту України з питань виконання покарань.

Тому слушно видається думка тих авторів, які стверджують, що іспитовий строк перетворюється у активний виховний процес, мета якого полягає не тільки у попередженні вчинення засудженими нових злочинів, але й у їх вихованні. Разом з тим виховний вплив іспитового строку залежить й від того, наскільки вірно він встановлюється судами, від його тривалості, порядку його скасування, від умов, що пред'являються до засудженого, які він повинен виконувати протягом іспитового строку [1, с.53; 2, с.69].

Чинний КК при звільненні від відбування покарання з випробуванням, як і раніше діючий КК 1960 р., відносно умовного засудження та відстрочки виконання вироку, що трансформовані у звільнення від відбування покарання з випробуванням, не розглядає критерії, які враховуються при призначенні іспитового строку. Це питання вирішується наукою кримінального права. Так, переважна більшість вчених обстоює позицію, що призначення іспитового строку у кожному конкретному випадку визначає суд, ґрунтуючись на конкретних обставинах справи та враховуючи особу винного, хоча в юридичній літературі з даного питання висловлено декілька позицій, які у тій чи іншій мірі підтримують наведену.

Зокрема, Ткачевський Ю.М. та Скибицький В.В вважають, що тривалість іспитового строку повинна визначатися з врахуванням необхідного часу для виправлення особи [3, с.53; 4, с.132]. Саркісова Є.А., поділяючи наведену думку, основним критерієм для визначення його тривалості вважає переконання суду у тому, що певна особа зможе виправитися протягом встановленого часу. Таке переконання повинно ґрунтуватися на основі врахування характеру вчиненого злочину, ступеня його суспільної небезпеки, особливостей засудженого та умов, у які потрапляє особа після винесення вироку [3, с.57]. Враховуючи наведену думку, у кримінально-правовій літературі порушувалося питання про співвідношення між строками призначеного покарання та іспитовим строком.

Доктриною пропонувалося закріпити у законодавстві положення про те, що до іспитовий строк, як правило, встановлюється відповідно до тривалості строку покарання, призначеного умовно, й відхилятися від такого правила припустимо лише у крайніх випадках, з відповідною мотивацією необхідності такого відхилення[5].

Цілком аргументованою видається критика зазначеної позиції Є.А. Саркісовою, яка зазначала, що призначення іспитового строку, який цілком відповідає розміру покарання, призначеного за вироком суду, привело б до ототожнення іспитового строку з покаранням [1, с.57].

Тому праві ті науковці, які не ставили у залежність тривалість іспитового строку від строку призначеного покарання, який може бути більшим або меншим порівняно зі строком покарання [6, с.196].

Однак вважаємо, що було б помилково гадати, що взагалі не існує будь-якої залежності між призначеним покаранням та тривалістю іспитового строку. Така залежність в окремих випадках все ж таки існує. Як слушно відзначав Ю.Ткачевський, при умовному засудженні до виправних робіт терміном на один рік іспитовий строк не може бути тривалішим двох років, оскільки судимість осіб, засуджених до виправних робіт, погашається через рік після відбуття покарання. Тому з цього випливає, що іспитовий строк при умовному засудженні до виправних робіт не може бути тривалішим призначеного терміну такого покарання та ще плюс один рік [3, с.66]. Таке положення прийнятне й при звільненні від відбування виправних робіт з випробуванням, оскільки строки погашення судимості КК 2001 р. за даних обставин не змінено.

Певною мірою подібну позицію обстоював В.А. Ломако, який підкреслював, що іспитовий строк для умовно засуджених, яким призначені виправні роботи, повинен встановлюватися судами у таких межах, щоб не погіршувати їх становище при відрахуванні строків давності та погашенні судимості [2, с.69].

Отже, іспитовий строк не повинен залежати від строку призначеного покарання, але залежить від виду останнього, зокрема, що стосується виправних робіт і службових обмежень для військовослужбовців. Крім того, термін іспитового строку мусить бути не менше тривалості призначеного додаткового покарання.

У чинному КК України також не визначається, з якого моменту починається відрахування іспитового строку. Ця норма міститься у Виправно-трудовому кодексі, де в ч.1 ст.114³ визначається, що іспитовий строк відраховується з моменту проголошення вироку. На відміну від КК 1960 року, КК 2001 року у ст.88 відзначає, що особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення та зняття судимості. Тому, вважаємо цілком імовірним припущення, що й іспитовий строк повинен відраховуватися з дня набрання законної сили обвинувальним вироком.

У теорії кримінального права відносно умовного засудження та відстрочки виконання вироку, які чинний КК відніс до єдиної категорії, ця проблема неодноразово привертала увагу вчених. Фактично одностайно визнавалося, що іспитовий строк повинен відраховуватися з моменту винесення вироку про умовне засудження [1, с.58–62; 7, с.74]. Х.Х. Кадарі, який був прихильником такої позиції, обґрунтовував свою думку тим, що початком іспитового строку слід вважати саме день винесення обвинувального вироку, оскільки дія умовного засудження як виховної міри розпочинається вже з моменту винесення вироку [8].

З визнанням даної позиції констатуємо, що фактично з моменту винесення вироку й до набрання ним законної сили особа не перебуває в режимі випробування, оскільки він надсилається органам, які здійснюють нагляд за такими засудженими, лише після вступу в законну силу. Вбачається, що перебіг іспитового строку має розпочинатися з моменту вступу обвинувального вироку в законну силу. Неодноразово порушувалося в юридичній доктрині й питання скорочення іспитового строку (до речі, така можливість передбачається КК Російської Федерації). Учені, які обстоювали цю позицію, обґрунтовували її тим, що скорочення іспитового строку стимулювало б засудженого до позитивної поведінки. Так, Саркісова Е.А. вважає, що така дія має велике виховне значення, її необхідно частіше використовувати [1, с.69]. Ткачевський Ю.М., підтримуючи ідею скорочення іспитового строку, вказував на те, що така можливість, водночас із погашенням судимості, стимулює швидше виправлення умовно засудженого [3, с.78].

Цілком логічно було б, вважає В.В. Скибицький, вести мову не про скорочення, а про анулювання залишеної частини іспитового строку, якщо засуджений довів своє перевиховання [4, с.132].

Відстоюючи позицію щодо скорочення іспитового строку, Ломако В.А. вказує на те, що його скорочення було б доцільним у разі призначення іспитового строку тривалістю не менше двох років. Разом із тим, він пропонував, що при негативній поведінці умовно засудженого судимість, незважаючи на закінчення іспитового строку, не повинна погашатися. Її погашення повинно проходити на загальних засадах, з урахуванням розміру призначеного покарання, що, з його погляду, підвищило б виховне значення умовного засудження й тим самим забезпечило б його ефективність [2, с.81–82].

Однак з наведеною думкою В.А. Ломако погодитися важко, оскільки за таких умов покарання, від якого особа звільнена під умовою, має пряму

дію, діє так би мовити «де-юре», що суперечить юридичній природі такого звільнення. Покарання призначається під умовою й воно не може тягнути за собою судимість, оскільки особа фактично його не відбуває, якщо не вчинить нового злочину. Якщо ж іспитовий строк скінчився, а судимість ще не погашена: маємо пряму дію призначеного покарання, що згідно з чинним законодавством може мати місце лише у разі перевищення строку додаткового покарання, тривалості іспитового строку.

Скорочення іспитового строку, як вбачається, по-перше, може призвести до ототожнення звільнення від відбування покарання з випробуванням і умовно-дострокового звільнення від покарання, а це два різні кримінально-правові інститути. По-друге, чинним законодавством встановлений не надто тривалий його строк (від одного до трьох років). По-третє, звільняючи особу від відбування покарання з випробуванням, суд випробовує засудженого, а для цього необхідний певний проміжок часу, причому чим більшої тяжкості вчинено злочин, чим більше сумнівів у суду щодо можливості виправлення особи, тим більшим має бути іспитовий строк.

З огляду на викладене можна стверджувати, що іспитовий строк – це визначений вироком суду проміжок часу, протягом якого за поведінкою засудженого здійснюється контроль, а сам він під загрозою виконання призначеного покарання зобов'язаний виконувати вимоги, що до нього пред'являються.

Початком перебігу іспитового строку слід вважати момент вступу обвинувального вироку у законну силу. Крім того, його тривалість не повинна залежати від строку призначеного покарання, але вона повинна ставитися у залежність від виду призначеного покарання.

Розвитком цієї роботи буде дослідження окремих критеріїв, які приймаються до уваги при визначенні тривалості іспитового строку.

Список літератури: 1. Саркісова. Э.А. Воспитательная роль условного осуждения. Минск, 1971. 2. Ломако В.А. Применение условного осуждения. Х., 1976. 3. Ткачевский Ю.М. Освобождение от отбывания наказания. М., 1970. 4. Скибицкий В.В. Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания. К., 1987. 5. Якобашвили М.А. Об условном осуждении по советскому уголовному законодательству // Советское государство и право. 1958. № 12. 6. Уголовное право Украины. Общая часть. К, 1995. 7. Кригер Г.А. Условное осуждение и роль общественности в его применении. М., 1963. 8. Кадари Х.Х. Условное осуждение по советскому уголовному праву // Советское государство и право. 1956. № 1.

Надійшла до редколегії 17.04.03